

95921933-1	14/11/2025	ידיעות אחרונות - 7 לילות	עמוד 17	1	26.99x26.51
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

סיפורם של חכמים :

יבנה וחכמיה: מסע אל ראשית ההלכה התנאית //
דוד סבתו | מאגנט | 496 עמ'

בראשונה כל מי שיש לו מת היו יציאותיו קשין עליו יתר ממיתתו. התחילו הכל מניחין את מיתיהן ובורחין. הנהיג רבן גמליאל קלות ראש בעצמו. נהגו הכל כרבן גמליאל" (תוספתא נידה ט,ז). הוצאות הקבורה הלכו ותפחו – תכריכים, מקוננות, חלילים וקברים יקרים. אנשים לא עומדים בהוצאות. הם בורחים. המתים נותרים בלא טיפול ול-וויה. מה עושים? רבן גמליאל, מנהיג החכמים בראשית המאה השנייה, נוהג בחסכנות בקבורת בני משפחתו (ושמא הוא מצווה לטפל בקבורתו הוא באופן צנוע), וכך מוריד באחת את הסטנדרט. מאנקדוטה קצרצרה זו, 28 מילים בסך הכל, מוציא דוד סבתו שורה ארוכה של מסקנות: על מעמדו הרם וגניונו העשירות של רבן גמליאל מחר, על מנהיגותו ואחריותו הציבורית מאידך. אך בייחוד הוא לומר על השימוש במעשי רבן גמליאל כתקדים הלכתי, עובדה שמסבירה את ריבוים (מעשה כזה מופיע כבר במשנה הפותחת את הש"ס כולו). מסיפור זה ודומים לו רוקם סבתו פרק מרתק על הנהגתו של רבן גמליאל ביבנה לאחר חורבן הבית השני: כיצד הוא שילב בין מעמדו כחכם וכאיש ציבור, ומה בין דרכו ההלכתית למסורת הפרושים מימי הבית. סבתו טוען כי רבן גמליאל הוא זה שייסד את הגיי שה שמדיניות ציבורית היא חלק מהפסיקה ההלכתית, וגישה זו גברה על תפיסות פורמליסטיות שאפיינו את קודמיו. פרקים אחרים בספר עוסקים בחכמים נוספים מאותה תקופה מכרעת: רבן יוחנן בן זכאי, ר' יהושע, ור' אליעזר.

אין בספרות חז"ל ביוגרפיות של חכמים המספרות על חייהם מלידתם ועד מותם, כדרך שהיה נהוג בעור להם ההלניסטי על קיסרים ופילוסופים ובנצרות הקדומה על ישו ותלמידיו. אך במשנה, בתוספתא ובתלמודים פוזרות אלפי אנקדוטות על מעשי החכמים. רבות מהן קצרות כסיפור לעיל. האנקדוטות מעידות על העניין הרב של המקורות בעולמם של החכמים. אך ברי שאין לקרוא כשיקוף פשוט של ריאליה, כניכר מאופיין הספרותי המוקפד. שימו לב למשל לחזרה על המילה "כל" בכל משפט באנקדוטה לעיל, להוציא במשפט אחד, שעוסק ברבן גמליאל עצמו, והוא: הוא המפתח לשינוי בהתנהגותם של "הכל". ראוי גם לדון במשקל ובמשחק המילים בין 'כל' ו'קלות' כמו גם באורך המשפטים המתקצר עד לפואנטה בסיום, ועוד ועוד. כיצד עלינו לנהוג אם כן במעשים הללו? מה אפשר ללמוד מהם? חוקרי 'חכמת ישראל' במאה ה-19 וראשית ה-20 הר' כיבו מהם ביוגרפיות. למעשה הסוגה הזו עמדה במוקד עיסוקם השיטתי בספרות חז"ל. הכרך על תקופת חז"ל בסדרה הפופולרית 'דברי ימי ישראל' של היינריך צבי גרץ אינו אלא אוסף ביוגרפיות של חכמים. אך במחקר החדש הפכה גישה זו לסמל של אנכרוניזם ונאיביות. הרי מדובר בסיפורים, וראוי לקרוא אותם ספרותית ולא היסטורית. אלא שהתשוקה הביוגרפית עזה, וגם אי-אפשר להתעלם מכך שהחכמים, מעשיהם ודבריהם, עומדים במוקד ספרות חז"ל.

בייחוד גדול הפיתוי לגבי דור יבנה, כלומר החכמים שכוננו את עולם התורה לאחר החורבן, החל בדור המייסדים, רבן יוחנן בן זכאי ורבן גמליאל, ועד רבי עקיבא ור' ישמעאל, שהביאו את

בית המדרש לשיא שכלולו. כבר בספרות התנאית מוצג עולם זה באור מיתי, ושלשלת המסירה בראשית מסכת אבות נפתחת במשה בסיני ונחתמת בבית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי ותלמידי דיו. אך כגדול חשיבות החכמים כך עומק העיצוב הפיסיטי של הסיפורים עליהם. המעשים שימשו כתקדימים הלכתיים ומוסריים ולכן עוצבו לפי מטרות המספרים. המדרש עצמו מודה בכך כשהוא אומר: "מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע

ישי רוזן-צבי

סיפורם של חכמים

אין בספרות חז"ל ביוגרפיות של חכמים המספרות על חייהם מלידתם ועד מותם. ספרו של דוד סבתו משווה בין מסורות שונות, במטרה להתחקות אחר תולדותיהם של גיבורי ראשית בית המדרש התנאי

איור הגדת סריינו, 1906-1913

ורבני רבי יהושע בדברי רבי אליעזר... שהוא עובר ב'לא תעשה'? תלמוד לומר 'לא תסיג גבול רעך' (ספרי דברים קפח). מדוע להחליף בין שיטות החכמים? שכן לפי המקובל ההלכה היא כר'

יהושע, ולכן עמדות שחכמים רצו לקדם יוחסו אליו דווקא. ואם כך הוא בענייני הלכה קל וחומר בענייני אגדה. סבתו מודע היטב לכל הבעיות הללו, ומפעיל כלים פילולוגיים משוכללים כדי לברור את הגרעינים מהמוץ. הכלי המרכזי שלו הוא השוואת מסורות. הרי כמעט אין מעשה או הלכה בספרות חז"ל המופיעים רק במקור אחד. כמעט תמיד המעשים נמצאים בחיבורים שונים בעיבודים שונים, וזה מאפשר, בקריאה זהירה ועם קצת מזל, לשרטט תרשים זרימה של התפתחות מסורות. וכך מבי חין סבתו בין מוקדם ומאוחר, מברר את הגרסה הקדומה יותר, ושוקל איך עובדו החומרים ומדוע.

אבל יש בעיה עמוקה יותר, שאינה זוכה למענה בספר, והיא עצם ההנחה שהאנקדוטות וההלכות השונות מת-חברות לתמונה שלמה, כלומר שלפנינו מעין פאזל (או, כדי להתאים את המשל יותר לנמשל, פאזלים שונים שהתערבו וחלקם אף נקרעו והתלכלכו או נוספו להם קצוות וכולי), שאם רק נברור היטב את חלקיו נוכל להרכיב תמונה אחדותית. אבל למה להניח מראש שיש פאזל כזה, ולא מסורות שונות שמושכות את הדמויות לכיוונים שונים לפי הצורך? למשל ר' יהושע מוצג לפי עמים כמי שמעריך את החידוש בבית המדרש. הוא אומר "אי אפשר שלא יהא חידוש בבית המדרש" (תוספתא סוטה ז,ט); הוא מריע לתלמידו ר' עקיבא שמוצא דרכים חדשות לביסוס מסורות קדומות (משנה סוטה פרק ה); הוא מגלה תודעה היסטורית מפותחת וקובע שהבחנות מקראיות בין עמים שונים אינן תקפות עוד כי "כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות" (ידיים ד,ר). אך לעיתים הוא מוצג דווקא כשמרן שדבק במסורת כפי שהיא. פסיקתו בדיני ממזרות מאוששת על ידי 'מגילת יוחסין' עתיקה מירושלים (יבמות ד,ג); במקומות שונים הוא מגיב לשאלות בלשון "לא שמעתי אלא כך וכך" (פרה א,א, נידה א,ג) - כלומר זו כל המסורת שבידיי

בספר יש בעיה שאינה זוכה למענה, והיא עצם ההנחה שהאנקדוטות וההלכות השונות מתחברות לתמונה שלמה, כלומר שלפנינו מעין פאזל

ויש לדבוק בה כלשונה; לחידושים על מסורת הוא מגיב: "דבר חדש חידשו סופרים ואין לי מה מה אשיב" (כלים יג, ומקבילות). הוא אף נמנע מלהכריע במחלוקות בית שמאי ובית הלל בטענה שאינו רוצה "להכניס ראשי לבין שני הרים גדולים" (תוספתא יבמות א,י). סבתו מבקש לפשר בין המגמות השונות ומדבר על "עמדתו המדודה והשקולה של ר' יהושע", שמעריך את המסורת אך מטה אותה בעדינות לכיוונים חדשים. הוא מציג את החכם כעמדת ביניים בין ר' אליעזר המסורתי לבין הדרור הבא, ר' עקיבא וחבריו, המחדשים כבר מדעתם ומכוח מדרשם. אך מדוע עלינו לאחות את המסורות? למה להתאמץ להגיע לסיפור אחדותי? באותה מידה אפשר לשער שר' יהושע גויס במקורות שונים לדגשים שונים בשביל אידיאולוגיות שונות.

אלה אבני נגף שפוזרות בר' רכו של כל מי שמבקש לדובב את המקורות שלנו וליצור מהן סיפור קוהרנטי, שמיכת טלאים. אך אין בכך כדי לעמעם את חשיבות הפרויקט, את עושר הדיונים ואת החידושים הרבים שבהם. ●

